УДК 334.716:331.2

РУБАН
Ліна Олегівна
lina.ruban@ukr.net

к.е.н., доцент, Харківський інститут фінансів Київського торговельно-економічного університету

ВЛАСЕНКО
Олена Олександрівна
vlasenkoelal@gmail.com

студент, Харківський інститут фінансів Київського національного торговельно-економічного університету

ФАКТОРНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ВИТРАТ НА ОПЛАТУ ПРАЦІ

FACTOR ANALYSIS OF PROFITABILITY ON LABOUR COSTS

Стаття присвячена питанню аналізу витрат на оплату праці. Надано огляд найбільш розповсюджених підходів до аналізу витрат на оплату праці та висвітлено їх недостатню інформативність для здійснення управління даними витратами. Розроблено факторну модель аналізу рентабельності витрат на оплату праці, яка враховує вплив таких факторів, як чиста рентабельність продажу, коефіцієнт оборотності товарної продукції, продуктивність праці та середня заробітна плата. Описано економічний зміст впливу запропонованих факторів на рівень рентабельності витрат на оплату праці.

* * *

Статья посвящена вопросу анализа расходов на оплату труда. Дан обзор наиболее распространенных подходов к анализу расходов на оплату труда и освещена их недостаточная информативность для проведения управления данными расходами. Разработана факторная модель анализа рентабельности расходов на оплату труда, которая учитывает влияние таких факторов, как чистая рентабельность продаж, коэффициент оборачиваемости товарной продукции, производительность труда и средняя заработная плата. Описан экономический смысл влияния предложенных факторов на уровень рентабельности расходов на оплату труда.

* * *

Introduction. *In accordance with modern market requirements, each enterprise should pay maximum attention to the efficiency of the use of resources. But, for the most part, the consideration of this issue is to increase the efficiency of the use of material resources, while the system and wage fund remain almost non-illuminated at a time when the level of efficiency of the operation of the enterprise depends on the labour force itself.*

Purpose. *The purpose of the research is to consider the theoretical basis for assessing the efficiency of using labour costs at enterprises and constructing a factor analysis model for profitability of labour costs.*

Results. *Of great importance for assessing the effectiveness of the use of labour resources in a market economy is the rate of return on labour costs, which allows you to assess the level of efficiency of expenditures aimed at the payroll. The factor analysis of the profitability of labour costs, which takes into account the influence of factors such as net profitability of sales, turnover rate of commodity products, labour productivity and average wages by the enterprise, is developed. The economic content of the influence of the proposed factors on the level of profitability of labour costs is described. Thus, the average wage characterizes the level of remuneration for the investigated enterprise, the excessive growth of which leads to a reduction in the profitability of labour costs, and a reduction - to a decrease in labour productivity, as the incentive function of wages is lost. Labour productivity characterizes the efficiency of the use of labour resources in production, and the turnover of commodity products - the process of transformation of commodity products into revenue from sales, that is, the transition from the production sphere to the sphere of circulation. The net profitability of sales characterizes the final stage of the formation of efficiency - the efficiency of the process of selling products (goods, works, services).*

Conclusion. *The proposed model includes factors characterizing various stages of the process of formation of profitability of labour costs.*

Ключові слова: *витрати на оплату праці, заробітна плата, фонд оплати праці, рентабельність витрат на оплату праці, факторний аналіз*

Ключевые слова: *расходы на оплату труда, заработная плата, фонд оплаты труда, рентабельность расходов на оплату труда, факторный анализ*

Keywords: *labour costs, wages, payroll, profitability on labour costs, factor analysis*

ВСТУП

Відповідно до сучасних вимог ринку, кожне підприємство має приділяти максимальну увагу своїй конкурентоспроможності. При цьому акцент робиться на ефективності використання ресурсів підприємством. Але, здебільшого, розгляд цього питання зводиться до підвищення ефективності використання матеріальних ресурсів, при тому, що система та фонд оплати праці залишаються майже не висвітленими в той час, коли саме від трудових ресурсів залежить рівень ефективності функціонування підприємства. І за цих умов раціональне використання фонду оплати праці є пріоритетним питанням для вирішення. Питання аналізу витрат на оплату праці їх ефективності та аналізу було досліджено і висвітлено у працях багатьох вітчизняних науковців, серед них: О.В. Гамова, О.А. Грішнова, О.О. Сукач, С.Б. Алфєрова, О.А. Дороніна, А.А. Котвицький, О.Ф. Черненко, А.Г. Семенов, А.В. Базилюк, М.В. Корягін та інші. Однак, наразі існуючі методи аналізу величини фонду оплати праці не дають відповідь на питання, як ефективність роботи підприємства залежить від рівня оплати праці.

МЕТА РОБОТИ полягає у розгляді теоретичних засад оцінки ефективності використання витрат на оплату праці на підприємствах та побудові факторної моделі аналізу рентабельності витрат на оплату праці.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною і методологічною основою дослідження є праці вітчизняних фахівців у галузі управління витратами на оплату праці підприємств, законодавчі акти і нормативні документи Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України з питань регулювання плати праці. При проведенні дослідження використано методи аналізу та синтезу, логічного узагальнення, формалізації, моделювання факторних систем.

РЕЗУЛЬТАТИ

Праця, людський капітал, є складовою економічних ресурсів, тому її ефективність та продуктивність мають бути одними з першочергових завдань для вирішення [2]. Ключовим моментом при обговоренні ефективності праці є понесені підприємством витрати, спрямовані на її оплату – заробітна плата. Відповідно до Закону України «Про оплату праці», заробітною платою є винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу [4]. Тоді як під фондом оплати праці розуміють кошти, які за певний період нараховуються підприємством своїм працівникам до виплати, у відповідності до чинного трудового законодавства.

Так, О.В. Лиходєдова розгладає витрати на персонал як інвестиційний канал, який в залежності від зростання відповідних витрат, спроможний принести додаткову вигоду, у вигляді прибутку в майбутньому, підприємству [6]. Подібної думки притримуються й В.В. Сьомченко та А.С. Саркісян. Вони розглядають рівень залежності досягнення спільних для підприємства та працівників цілей, з використанням принципів мотивації працівників, у розрізі підвищення витрат на оплату праці [8]. На думку Т.Н. Долініної, формування та обґрунтування політики підприємства стосовно оплати праці, здійснюється на базі оцінки ефективності використання фонду заробітної плати. Відповідно, методика здійснення аналізу ефективності використання фонду заробітної плати повинна включати у себе показники, які усебічно розкривають це питання, зокрема такий підхід передбачає використання показників чотирьох груп:

1) показники пропорціональності – характеризують співвідношення темпів зростання обсягу продукції і фонду заробітної плати, а також продуктивності праці і середньої заробітної плати;

2) показники зарплатомісткості – дозволяють визначити питому вагу фонду заробітної плати як у витратах виробництва, так і у вартості продукції;

3) показники зарплатовіддачі;

4) показники рентабельності [4].

При цьому, О.В. Гамова пропонує при проведенні аналітичних розрахунків у розрізі ефективного використання фонду оплати праці, спиратися на скорочену методику, яка включає такі показники: зарплатовіддача; питома вага заробітної плати в загальній сумі витрат виробництва; питома вага заробітної плати в обсязі товарної продукції; рівень рентабельності заробітної плати [1].

Найбільш розповсюдженим і найбільш ємним на думку багатьох авторів, є показник зарплато віддачі, який характеризує вартість виробленої продукції (виконаних робіт, наданих послуг), що припадає на 1 грн. фонду оплати праці). Але сьогодні деякі науковці, сходяться на думці, що показник зарплатовіддачі не може у повній мірі оцінити ефективність заробітної плати, особливо через суперечливості вибору бази розрахунку. Цієї думки притримуються такі науковці, як О.О. Сукач, С.Б.Алфєрова, А.А.Котвицький, О.Ф. Черненко та інші. Також, Н.В. Іванчук пропонує розрахунок коефіцієнту закріплення фонду оплати праці як величини фонду оплати праці, що припадає на 1 грн. чистого доходу або собівартості реалізованої продукції) [5]. Позитивним для підприємства є зменшення цього показника щодо попередніх періодів.

Але всі вищеперераховані підходи мають під собою розгляд системи витрат на оплату праці досить відокремлено. На нашу думку, це питання слід вивчати комплексно, з використанням методів факторного аналізу.

З метою удосконалення оцінки показника зарплатовіддачі О.О. Сукач пропонує до розгляду індексну мультиплікативну трифакторну модель:

$$ЗВ = \frac{ВР}{ФОП} = \frac{ФОЗП}{ФОП} \times \frac{ВР}{П} \times \frac{П}{ФОЗП} = \\ = пвФОЗП \times \frac{1}{Рп} \times Розп \quad (1)$$

де *ВР* – виручка від реалізації продукції у вартісному вигляді;

ФОЗП – фонд основної заробітної плати;

П – прибуток від реалізації;

пвФОЗП – питома вага фонду основної заробітної плати в структурі фонду оплати праці;

1/Рп – обернений показник рентабельності продажів (обсяг реалізації продукції підприємства на 1 грн. прибутку);

Розп – рентабельність основної заробітної плати (відношення прибутку від реалізації до фонду основної заробітної плати) [7].

Цей показник, на думку О.О. Сукач, виокремлює стимулюючий характер заробітної плати і дає змогу визначити ступінь залежність підвищення ефективності праці від зростання у витратах оплату праці частки, що припадає на основну заробітну плату. Однак, у даній факторній моделі зарплатовіддача подається як обернений показника до рентабельності продажів, тоді як при збалансованому розвитку підприємства обидва ці показники мають мати тенденцію до зростання.

Також, Т.Н. Долініна, Н.В. Іванчук та О.О. Сукач у своїх роботах звертають увагу на те, що велике значення для оцінювання ефективності використання трудових ресурсів в умовах ринкової економіки має показник рентабельності витрат на оплату праці, який дозволяє оцінити рівень ефективності витрат, спрямованих на фонд оплати праці [3, 5, 6]:

$$Р = \frac{ПР}{ФОП} \times 100, \quad (2)$$

де *Р* – рентабельність витрат на оплату праці;

ФОП – фонд оплати праці підприємства за період;

ПР – прибуток підприємства (валовий, операційний, чистий).

Авторами, у свою чергу, пропонується шляхом моделювання формули (2) способом розширення факторних систем побудувати чотирифакторну модель рентабельності витрат на оплату праці, яка матиме вигляд:

$$R_{ФОП} = \frac{ЧП}{ФОП} = \frac{ЧП}{ВР} \times \frac{ВР}{ТП} \times \frac{ТП}{Ч} \times \frac{Ч}{ФОП} = \\ = R_{пр} \times Коб_{ТП} \times ПП \div \overline{ЗП}, \quad (3)$$

де *ЧП* – чистий прибуток;

ФОП – фонд оплати праці;

ВР – виручка від реалізації продукції;

ТП – товарна продукція;

Ч – середньооблікова чисельність персоналу;

$R_{пр}$ – чиста рентабельність продажу;

$Коб_{ТП}$ – коефіцієнт оборотності товарної продукції;

ПП – продуктивність праці персоналу;

$\overline{ЗП}$ – середня заробітна плата.

Кожен з включених до факторної моделі показників має певний економічний зміст щодо формування рентабельності витрат на оплату праці. Так, середня заробітна плата характеризує рівень оплати праці на досліджуваному підприємстві, надмірне зростання якого веде зо зниження рентабельності витрат на оплату праці, а зменшення – до зниження продуктивності праці, оскільки втрачається стимулююча функція заробітної плати. Продуктивність праці характеризує ефективність використання трудових ресурсів у виробництві, а оборотність товарної продукції – процес трансформації товарної продукції у виручку від реалізації, тобто перехід від виробничої сфери до сфери обігу. Чиста рентабельність продажу характеризує кінцевий етап формування ефективності – ефективність процесу реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Таким чином, запропонована модель включає фактори, що характеризують різні етапи процесу формування рентабельності витрат на оплату праці.

ВИСНОВКИ

У сучасних економічних умовах, коли певна частина вітчизняних підприємств відчуває складності з реалізацією продукції внаслідок складної політичної та демографічно ситуації, недостатньо оцінювати ефективність використання витрат на оплату праці лише за результативністю виробничої діяльності, тобто за рівнем показника зарплатовіддачі. Доцільно більше уваги приділити показникам рентабельності витрат на оплату праці. Запропонована авторами факторна модель надає можливість визначити залежність рівня прибутковості витрат на оплату праці від таких факторів, як чиста рентабельність продажу, коефіцієнт оборотності товарної продукції, продуктивність праці та середня заробітна плата по підприємству.

Список використаних джерел

1. Гамова О.В. Методичні засади кількісної оцінки ефективності оплати праці на промисловому підприємстві. Економічний вісник Донбасу. 2010. № 3. С. 125-127.

2. Грішнова О.А. Ефективність праці. URL: http://pidruchniki.com/19741207/ekonomika/efektivnist_pratsi (дата звернення: 01.06.2018).

3. Долинина Т.Н. Оценка эффективности использования фонда заработной платы. Вісник соціально-економічних досліджень. 2008. № 32. С. 98-103.

4. Закон України «Про оплату праці»: чинне законодавство України зі змінами та доп. станом на 01.01.2017 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр (дата звернення: 01.06.2018).

5. Іванчук Н.В. Теоретичні засади оцінки фонду оплати праці підприємства. Збірник наукових праць. – Острог: Видавництво національного університету Острозька академія. 2009. Вип. 12. С. 30-38.

6. Сукач О.О. Показники ефективності витрат на оплату праці Науковий вісн. Одеськ. нац. економ. ун-ту. 2013. №3 (182). С. 168–176.

7. Сукач О.О. Факторний аналіз показника зарплатовіддачі на підприємстві. Науковий вісн. Херсон. держ. ун-ту. 2014. Вип. 6 (ч. 1). С. 158-161.

8. Сьомченко В.В., Саркісян А.С. Проблеми оплати праці та аналіз ефективності використання трудових ресурсів на ТОВ «Компанія Система». Вісн. Запорізьк. нац. ун-ту. 2015. №3 (27). С. 165-173.

References

1. Gamova O.V. Methodical principles of quantitative estimation of the efficiency of labor remuneration at an industrial enterprise. Economic Bulletin Donbass. 2010. № 3. pp. 125-127. (in Ukrainian)

2. Dolinina T.N. Estimation of efficiency of using the wage fund. Bulletin of socio-economic research. 2008. № 32. pp. 98-103. (in Ukrainian)

3. Grishnova O.A. Labor efficiency URL: http://pidruchniki.com/19741207/ekonomika/efektivnist_pratsi (01/06/2018). (in Russian)

4. The Law of Ukraine "On Remuneration of Labor": the current legislation of Ukraine with amendments and additional. as of 01.01.2017 URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-av (Applying Date: 01.06.2018). (in Ukrainian)

5. Ivanchuk N.V. Theoretical foundations of the enterprise remuneration fund. Collection of scientific works. Ostrog: Publishing House of the National University of Ostroh Academy. 2009. Issue 12. pp. 30-38. (in Ukrainian)

6. Sukach O.O. Indicators of the efficiency of labor costs Scientific wisn. Odessa nats economist un-th 2013, No. 3 (182). pp. 168-176. (in Ukrainian)

7. Sukach O.O. Factor analysis of the indicator of salary at the enterprise. Scientific Herald of Kherson state university 2014. Issue 6 (part 1). pp. 158-161. (in Ukrainian)

8. Somchenko V.V., Sarkisyan A.S. Problems of wages and analysis of the efficiency of labor resources utilization at OOO «Company Systema». Herald of Zaporizhia national university. 2015. No. 3 (27). pp. 165-173.